Открытый урок в старшей группе «Радуга», по региональной программе, тема «КИНИ».

Воспитатель : Корнеева Д.М.

Тема: Фазу ГIалиева «Кини»
Дарсил мурадал:

1. Фазу ГIалиевалъул гIумруялъул ва творчествоялъул хIакъалъулъ щвараб лъай щула гьаби;
2. «Кини» хабаралъул художествиябгун идеяб анализ гьаби;
3. Авар адабияталде лъималазул рокьи бижизаби, щула гьаби.

ХIажалъулеб алат: адабияталъул тIехь, Фазул суратал, тIахьазул выставка, презентация, карточкаби.

Дарсил ин:

I. МугIалимасул цебераг Iи:

РорчIами, лъимал. Жакъа нилъер буго гIадатияб гуреб дарс. Щибаб дарсил букIуна жинди-жиндир тема. Жакъасеб дарсил тема, ва жакъа дарсида сундул бицине бугебали лъазе ккани, нилъеца х!арпал дандразе кола.

К	И	Н	И

МугIалим: Кинаб рагIи бачIараб? ***(Кини)***

Жакъасеб нилъер дарсил темаги ккола Фазу ГIалиевалъул хабар «Кини». Киниялда вущичIев, гьеб щиб жояли лъаларев чи нилъеда гъорлъ ватиларо. Лъаларезда бихьизе кини лъела цебесеб кьерда. Дарсида нужее рагьила Фазу ГIалиевалъул художествияб дунял.

Дарсил эпиграфлъун росун руго гьал рагIаби:

Эпиграф:

«Миллион руччабазда гъорлъ гьей йихьарайаниги абилаан дица,
гьале поэт. Гьалъул рекIелъ лъугьунебщинаб цIализе
бегьула гьелъул цIадулал беразулъ».
Василий Федоров

МугIалим: Гьедин абун бугонилъер магIарул поэтесса Фазу ГIалиевалъул хIакъалъулъ гIурусазул хъвадарухъан Василий Федоровас.

Дагъистан чIухIарай, хIурматай Фазу,
Изну кье кечI хъвазе мун кIодо гьаюн.
Дур кверзул гIедерлъи, гьаркьил хIеренлъи,
Биччанте киназго кочIолъ цIализе.
Мун йиго мугIрузда лебалай гIадан,
ГIумруялда жаниб гIемер жо лъарай.
Мун йиго мугIрузул гIажаибаба тIегь,
ГIемерал тIугьдузулъ дица йищарай.
КунчIи сунареб цIва Дагъистаналъул
Мун дурго халкъалда кIочене гьечIо.
ГьитIинго кочIоде бижараб рокьи,
Мисаллъун нижее хутIизе буго.
Дуца малъулеб нух бищана дица,
Дун мекъи ккеларо, дида гьеб лъала.
Дие мисал йиго, магIарул чIужу,
Мунагьал чураяй, халкъияй шагIир.

Нилъеца, гIадамазда гьоркьоб абула, лъимал, гьунар бугел гIадамал эбелалъ гьаруларин, заманаялъ гьарулин. Цо рахъалъ гьеб битIараб батила. РикIкIадаб магIарул росулъ, шагIирзабазул ВатIан Хунзахъ

тIалъиялда йижарай, гьитIинго гIемераб къварилъиги баччарай, эбелалъул магIуги бичIчIарай Фазул яхъана дунялалдаго цIар рагIарай поэтесса.

Нилъеда лъала, цо кинаб бугониги иш гьабулаго, цере лъезе ккола цо кинал рукIаниги чIванкъотIарал мурадал ва масъалаби. Гьел мурадалги масъалабиги тIуразаризе нилъ гIемер хIалтIизе ккола.
Нилъер дарсилги рукIинарищха мурадал. Гьел мурадалги руго:

- Фазу ГIалиевалъул хIакъалъулъ цIиял баянал лъазе.

МугIалим: Кинаб асаралъул бицине бугеб жакъа?

ЦIалдохъан: Фазул хабар «Кини»

МугIалим: Хадусеб мурад ккола «Кини» абураб хабаралъул идеябгун художествияб анализ гьаби. Щибаб асар малъулаго нилъеца гьелдаса нилъеего пайда босула. Цин цIалула, бицуна, цинги гьенир ругел героязул гIамалги, хасиятги, кинабго нилъерго гIумруялда рекъезабула, гьеб битIараб батани.

Нилъеда цебе чIараб масъалаги буго, лъимал, щибаб авар мацIалъул ва адабияталъул дарсил букIуна гьеб, хасго гьеб хIажат буго жакъа, нилъер гьаб мацIалда сверухъ хIалуцин цIикIкIараб мехалъ, нилъеца мацIалдехун рокьи бижизабизе, щула гьабизе ккола.

II. Куч!дул.

МугIалим:Гьанже чанго кеч! нилъеда бицине буго ц!алдохъабаз.

1. «Жеги рогьун гьечIо, рагьда пачалъун,
ЧIегIераб накIкI буго, буртина гIадин,
ГIиссинккун щенолеб буго хинаб цIад,
ЦIалкIинисан гъоркье ханжу кинигин»…
- Кинаб асаралдаса росарал рагIаби гьал кколел? *(поэма «Хваразул цIаралдасан»)*
- Автор щив? Кинал поэмаби нилъеца малъарал?*(ГI. Шахтаманов)*

2. «Дие макьу гьечIо, огь кьогIал харбал,
Гьаб дир рохалиде рехарал ганчIал!
Божуге гьезда мун, дир камилаб халкъ,
Дур кверазул килищ, кив воржинев дун?»
- Лъица хъварал мухъал гьал кколел? *(Р. ХIамзатов)*
- Щиб асаралдаса росарал? *«поэма «Дир ракI мугIрузда буго»»*

3.«Дир магIу бачIана бадиса къватIиб,
Къана данде цаби, вахъана тIаде,
Аваразул калам, гьелъул камиллъи,
Кинабго черхалда лъикIлъана ругънал»…
- Гьал раг1аби щиб асаралдаса росаралали лъаларев чи ватилин кколаро дида.
(Р. ХIамзатов кечI «Авар мацI»)

5.«Огь, эбелалъул ракI, эбелалъул ракI,
Букъараб заргIанаб эбелалъул ракI.
Лъимадул ургъелалъ ракьулъ тIерхьунеб,
Лъимадул рохелалъ зодиб боржунеб»…
- Автор ва асар рехсе. *(Машидат Гъайирбекова кечI «Эбелалъул ракI»)*
- Лъиде гьабураб кечI гьаб? *(эбелалде)*

МугIалим: ХIалчIахъадал! Бихьулеб буго нужеда малъарал куч!дул лъикI ракIалда чIун рукIин. Суалазе жавабалги лъикI кьолел руго.

III. ЦIияб тема

МугIалим: РачIаха гьанже цо дагьабго Фазул хIакъалъулъ бицинин.

ЦIалдохъан: Фазу ГIалиева гьаюна Хунзахъ районалъул Гиничукь росулъ(росдал сурат). ГьитIинаб мехалъго гьей бесдаллъана., ва гьелъие тарбия кьуна эбелалъги кIодоэбелалъги. Гьелъ лъугIизабуна

ГӀараниб гьоркьохъеб школа(сурат). Хадуй цӀалана М. Горькил цӀаралда бугеб литературияб институталда Москваялда.

МугӀалим: Гьеб институталде цӀализе лъугьунаго гьелъул ккана цо тамашаяб лъугьа-бахъин. Жание лъугьунаго киналго экзаменал Фазуца кьола щуйилазде, амма грамматикаялъе гьелъие щола цойилаб. Творческияб конкурсги гьелъул цӀакъ лъикӀ ун букӀана. Гьединлъидал гьей цо бажари бугей гӀолилай йигин абун ахӀула собеседованиялде, гӀемерал профессоралги ракӀарун. Цинги гьелда гьикъула, мун йигила Дагъистаналдаса ячӀарай гӀадан, щибилаха дуда Дагъистаналъул хӀакъалъулъ бицине кӀолеб, щиб гьелъул хӀакъалъулъ лъалеб абун? Цинги Фазуцаги байбихьула кицабаздалъун, притчабаздалъун, абияздалъун жиндирго гӀагараб Дагъистаналъул хӀакъалъулъ бицине. Цо профессорас гьелъие кьола суал: Щибав шагӀирасул букӀине ккола жиндирго идеал, мисал босулеб. Дур бугищила гьединаб идеал абун. Фазуца абула, бугилан. Жиндие гьединаб идеаллъун кколин Микел Анджело. Риххун ккола киналго профессорал, мугӀрузул росулъа ячӀарай студенткаялда кисайила лъалев Микел Анджело. Гьикъула гьелда. Фазуца бицуна, жиндиейила школалда цӀалулеб мехалъ гӀурус учительницаялъ сайгъат гьабун букӀанила М. Анджелол хӀакъалъулъ тӀехь. Гьеб тӀехь цӀалаfor ралдаса нахъе бижанила гьесде рокьиян.

МугӀалим: Гьанже, лъимал, «Кини» хабар цӀалулаго нужеда данд чӀвазе бегьула цӀиял рагӀаби.
ЛахӀзат – къокъаб заманалъул къадар, (момент)
Кьерилал – гӀел бащадал
Свенек – кинияlлъул алат (бихьизабила)
Арбабаш – къадада бигъулеб, ялъуни гӀодоб тӀамулеб жидецаго бессараб палас. (бихьизабила)

МугӀалимас хабаралъул къокъаб хӀасил бицина:
Хабаралъул лъугьа-бахъин кколеб буго рагъул заманалда. *(КӀудияб ВатӀанияб рагъ).*
- Кида байбихьараб КӀудияб ВатӀанияб рагъ? *(1941 – 1945сс)*
Гьеб лъугьа-бахъин гьел соназда кканиги, цӀализе байбихьарабго нилъеда цебе чӀолеб буго гӀадатаб магӀарул росу. Фазул росу. Росулъе щвезе ячӀуна Фазу, цинги гьелда Халун кӀодохъе щвезе араб бакӀалда, гьениб бихьула кини. Гьеб киниялда бугеб расен бихьарабго, Фазуда ракӀалде щола кьогӀаб рагъул заман. Щибха гьениб ккун букӀараб?
1932 соналда гьаюрай Фазу рагъул заманалда жеги гьитӀинай гӀадан йикӀинарищха. Амма гьитӀинай йикӀаниги гьелъие бокьулаан кӀудиял ясалгун цадахъ йикӀине. Росулъ ругел ясазул гӀадат букӀана иццухъе лъел цӀезецадахъ хьвадулеб. Гьениб аскӀобго букӀана гӀолилазул торгӀо хӀалеб ТӀалъагӀариян цӀар бугеб байданлъи. Гьелгун махсараби гьарун хабар-кӀалалда рукӀунаан ясал. Гьел ясазул горилъ йикӀунаан Фазуги. Гьелъ бицен гьабулеб буго цо хасай ясалъул. Гьей ясалда ц1ар буго Меседо. Меседое вокьулев вукӀана Закари абулев вас. Гьезул бертаде хӀадурулеб букӀана гӀагарлъи. Ва амма 1941 соналъул 22 абилеб июналда байбихьана КӀудияб ВатӀанияб рагъ.
  ЦӀакъ захӀматаб заман букӀана тӀолго нилъер улкаялъего гьеб. Хасго рагъул тӀоцебесеб лъабго сон. Росулъа киналниги бихьинал уна рагъде, гьезда цадахъ Закариги. Халунил гӀагарлъиялъул хутӀула гӀицӀго балугълъуде вахинчӀев росасул вацасул вас ТӀайгиб.
  Закари хванин абураб чӀег1ераб кагъат бачӀуна Халунихъе. Гьелъие гьеб хабар цӀакъ захӀмалъана. Амма гьеб хабар уяблъун тезе цӀакъ бокьун букӀинчӀо. Гьелъ гьеб рекӀелъе биччалеб букӀинчӀо. Кинай эбелалъе бокьилеб гьединаб хабар. Цо къоялъ Фазуги гьелъул эбелги уна базаралде арбабаш бичизе.
- Щиб жо кколеб арбабаш?
Гьеб тӀубараб къед цӀураб арбабашалъухъ гьелъ гьарулеб букӀана цо къали ролъул. Амма даран битӀуларо. Базаралда сверулаго гьезда данде чӀвана Халун. Гьелъул мугъалда букӀана кини. Гьелъ дандечӀваралщиназе гьеб беццулеб букӀана. Киналго базаралда ругелщинал руччаби риххун рукӀана гьелъухъ. Гьезда гьоркьоб щур-щур багъарула «Кинила гьалда кӀолеб битӀун ВатӀаналда рагъул кор боркьараб мехалъ киниги мугъалда бан базар сверизе. Нижер васал ВатӀан цӀунулел, гьалъулавин абуни рокъов чӀужу къинлъизаюлев».   Цинги Халуница Фазул эбелалде аскӀоеги ячӀун абула жий йигила киниялъе свенек балагьулей. Гьаб киниги бугила Закарилги Меседолги васал рущизе гьабурабин. Эбелалъ ахӀун абула: «ЛъикӀ буго, Халун, Закариги тӀад вуссун, гьесул бертинги гьабун, лъимал гьарураб къо бихьизе хъван батагийин дуда»,- ян.
  Гьелъ гьей цееса ингун бицуна гьелъул цохӀо вугев вас рагъда чӀванин.
   Рагъги лъугӀула, лъимал, магӀарул росабалъе рукъ гьоркьоб тунниги васалги тӀад руссула. Закари вуссунаро. Халунги цохӀо жийго хутӀула. Гьелъ жиндирго тӀалаб гьабизе вачуна ТӀайгиб. Халуница гӀемераб

яхI бахъула жиндирго васасул абурай Меседо ТIайгибие ячине. Гьей кумек гьарун ячIуна Фазул кIодоэбелалъухъе. Меседо гIемерай чIола къуркьуларого. Гьелда жий Закарие гурони цойги чиясе ине бегьилин абураб жо ракIалде кколаро. ТIокIав чи вокьизе жинда кIоларин абуна гьелъ. Амма Меседо гьез мукIур гьаюла.

Меседолги ТIайгибилги бертин букIана росулъ рагъдаса хадуб зурма-къалигун тIоцебе гьабураб. Гьезие гьавула вас. Гьесда цIар лъола Закари абун. Гьедин лъугIулеб буго «Кини» абураб хабар.

IV.Дарсил хIасилал гьари:

1.Рагъалъ, лъимал, киданиги лъикIлъи бачIунаро, квешлъи, балагь, магIу гурони. ГIакълу бугел чагIаз гIадин каламалдалъун батизе ккола бокьараб суалалъе жаваб, бокьараб масъалалъе хIасил. Гьел суалал цIакъго хIажаталлъун руго гьаб нилъер жакъасеб гIадаб, лъеда тIаде ккараб тIамах гIадаб, гьаргьадулеб дунялалда. Нилъеда щибаб къоялъ бихьулеб буго дунялалда кколел рагъал: Украина, Сирия. Я Аллагь нилъедаса рикIкIад гьабеги гьеб балагь.

2.- Кини хабаралъул аслиял героял щал.?
- Лъица гьеб хабар бицунеб бугеб?
- Халунил образалъе кинаб къимат кьолеб нужеца?
- Халунил образалдалъун щиб бихьизабулеб бугеб автpossible?
- ЦохIо Халунищ гьедин бахIарчияй йикIарай?

V. ХIалчIахъадал. Жакъасеб дарсил тема бичIчIун бугоха нужеда.
Гьанже ц!алдохъабаз гьабила гьит!инабго сценка «Кини».

- ХIалчIахъадал. Щибав инсанасе, лъимал, Дагъистан, жиндирго ВатIан, жиндирго мацI, маданият букIине ккола хирияблъун. Нужеца яхI бахъе ЦI. ХIамзатилги, Фазулги, Расулилги… асаралги, гьезул мацIги лъазе.
- Кьейги нужее сахлъи, талихIаб гIумру, цIалулъ бергьенлъаби. *(Къиматал лъела)*.

МугIалим: Жакъасеб дарс лъугIизабизе бокьун буго кочIол мухъаздалъун:

Эбелаб рахьдал мацI бокьаян абун,
АхIи балеб буго дунялалдаго,
Эбел йокьуларев чиго вугодай,
Чундулги угьдула гIалхуда гьелъухъ.
Нилъер авар мацIалъ цIар ахIулаго,
ЦIорорал мугIрузда гIазу биуна.
ГIолилал гьимани гьеб мацIалъ кIалъан,
КIанцIула гIазулъан цо гьайбатаб тIегь.
Малъе лъималазда гьезул рахьдал мацI,
Рице гьеб мацIалда гьезий маргьаби,
АхIе гьезий кучIдул муг1рузул бицун,
ГIагараб Дагъистан гьезий бокьизе.

Дир щаклъи гьечIо нужее мацIги, ВатIанги, Дагъистанги бокьиялда. Аллагьас тавфикъ кьейги нужее цIалулъ. Нужерго мацIалдехунги ВатIаналдехунги бугеб рокьи нужерго лъималазеги лъималазул лъималазеги кьезе Аллагьас кумек гьабеги нужее.

Къо-мех лъикI!